

Temarapport 04 - Torgallmenningens estetiske uttrykk

Dokumentinformasjon

Oppdragsgiver:	Bergen kommune
Tittel på rapport:	Temarapport 04 - Torgallmenningens estetiske uttrykk
Oppdragsnavn:	DGA - Torgallmenningen
Oppdragsnummer:	635052-06
Utarbeidet av:	Anna Wathne
Oppdragsleder:	Anna Wathne
Tilgjengelighet:	Åpen
Forsidebilde:	Nina Blågestad

Kort sammendrag

Torgallmenningen er en videreføring av den historiske allmenningstradisjonen i Bergen. 1916-reguleringen og Finn Berners fasadeskjema omformet allmenningen til en klassisk, urban «piazza». Opprustningen på 1990-tallet videreførte prinsippene fra tidlig 1900-tallet, men har tilført kvalitet, rolighet og symmetri. Utformingen er resultat av nært samarbeid mellom kunstner og arkitekt/landskapsarkitekt i prosjektet «Next to nothing». For å unngå tap av kulturhistoriske verdier og ivareta kunsten og arkitektoniske kvaliteter bør følgende vektlegges og ivaretas:

- det enkle, klare og stringente uttrykket i byrom og møblement
- den store sammenhengen i bygulvet i ett nivå.
- hele midtpartiet på Torgallmenningen som en gjenspeiling av Bård Breiviks kunstneriske portefølje - "Partitur for en lengre samtale».

03	31. jan. 2024	Revisjon etter tilbakemelding fra BME	IEÅE	AW
02	31.10.23	Justert etter tilbakemeldinger fra BME	TK/KIV	KIV
01	5. okt. 2023	Utkast	TK/KIV	KIV
Ver	Dato	Beskrivelse	Utarb. av	KS

Forord

Som del av rammeavtale for Den grønne akse er det utarbeidet et beslutningsgrunnlag for langsiktig plan for opprusting av dekket på Torgallmenningen.

Oppdraget som Asplan Viak har gjennomført består av:

- Temarapport 1 - Universell utforming Torgallmenningen
- Temarapport 2 - Transport, aktivitet og arrangementer på Torgallmenningen
- Temarapport 3 - Materialelegenskaper på Torgallmenningen
- Temarapport 4 - Torgallmenningens estetiske uttrykk
- Notat om målkonflikter
- beslutningsnotat.

Denne temarapporten omhandler Torgallmenningens estetiske og arkitektoniske uttrykk og er utarbeidet av Terje Kalve og Kjersti Ingolvsdotter Vevatne.

Den langsiktige planen for opprusting av dekket på Torgallmenningen forventes å gi følgende gevinster:

- Fungerende ledelinjer for svaksynte og blinde på Torgallmenningen.
- Sammenhengende, rullevennlige traséer gjennom hele byrommet.
- Redusert behov for løpende utskifting av materialer i bygulvet.
- Høy estetisk standard på dekket verdig Bergens storstue.

Arbeidet er utført i tett samarbeid med Bymiljøetatens prosjektgruppe, ved Knut Hellås og Tanita Guldbrandsen. Vi takker for oppdraget og samarbeidet, og håper at beslutningsgrunnlaget ned tilhørende notat vil bidra til å gjøre de riktige valgene ved rehabilitering av Torgallmenningen

Bergen, 31.01.2024

Anna Wathne

Oppdragsleder

Kjersti Ingolvsdotter Vevatne/A. Wathne

Kvalitetssikrer

Innholdsfortegnelse

1.	Mål for prosjektet – estetisk uttrykk	4
1.1.	Overordna føringer/mål for estetisk uttrykk	4
1.2.	Mål for Torgallmenningens estetiske uttrykk	6
2.	Beskrivelse av dagen situasjon – estetisk uttrykk	7
2.1.	Oppsummert om verdi – og Torgallmenningen i dag	7
2.2.	Kulturminnefaglig bakgrunn	9
2.3.	Dagens arkitektoniske utforming	22
3.	Formelle føringer for Torgallmenningen	39
3.1.	Overordnede kulturhistoriske føringer	39
3.2.	Konkrete kulturhistoriske anbefalinger for Torgallmenningen	40
4.	Estetisk uttrykk i fremtiden	41
5.	Kilder	42

1. Mål for prosjektet – estetisk uttrykk

1.1. Overordna føringer/mål for estetisk uttrykk

Bergen kommune har flere plandokumenter og strategier som legger overordnede føringer og forventninger for estetisk uttrykk Torgallmenningen. I det følgende presenteres kort de som er vurdert som mest relevant:

- Kulturminnestrategien (Bergen kommune)

Strategien består av tre deler; en overordnet del som peker ut kommunens kulturminnepolitikk, en kunnskapsdel, og en handlingsdel. I Bergen skal vern av kulturminneverdier sikre kvalitet, identitet og særpreg i byutviklingen. Kulturminneverdier skal ivaretas og forvaltes gjennom ansvarlig og klimavennlig bruk, gjenbruk og transformasjon. Overordnet karakter, sammenheng og struktur skal videreføres, og det som tilføres nytt skal harmonere med kulturmiljøet. Karakteristisk materialbruk, skala, form og struktur skal være førende for tiltak og områdeutvikling.

- Arkitektur +

Strategien supplerer Plan- og bygningsloven med forskrifter, samt Kommuneplanens arealdel §8 Byforming og arkitektur. Den er premissgiver for planlegging av den arkitektoniske utforming av alle nye tiltak i Bergen kommune, der prinsipp 5 sier at man ønsker et vitalt byliv på bakkeplan, gjennom bl.a. å bygge opp under en aktiv bruk av publikumsrettede areal. Dette legger en overordnet målsetting for estetisk uttrykk ved Torgallmenningen.

- KPA 2018

Hovedgrepene i KPA2018 er å gå fra bilbasert til kompakt gåby, i tillegg til å ivareta bestemmelser som bl.a. vektlegger blå og grønne arealer. Bestemmelser knyttet til innhold og kvalitet legger overordna føringer og §8 Arkitektur og byform er særlig viktig i denne forbindelse.

Torgallmenningen er i planen regulert til arealformålet 'sentrumskjerne', og ligger inn under hensynssone kulturmiljø. Felles bestemmelser for sentrumskjerne definerer at *områdene skal utvikles med høy tetthet og kvalitet, basert på stedets særpreg*¹.

- Bergenhus. KDP Sentrum

Planen setter overordnede mål for arealbruk og utvikling av Bergen sentrum, og gir rammer og føringer for videre planlegging. Bestemmelsene i §5 Byform - byrommene sier med hensyn til materialitet og kvalitet følgende:

Et sammenhengende bygulv med områdevis variasjoner skal være utgangspunktet for utforming av byrommene i sentrum.

Bygulvet skal uttrykke god forbindelse mellom byens offentlige rom på alle nivåer; plass, torg, allmenning, gate, strede, smau og smit; også kalt byromsnett.

Formgiving og materialkvalitet bør ha et langsiktig perspektiv, med fleksibel solid utforming av dekket i varige materialer, der dagens funksjonsdeling og trafikk mønster ivaretas uten å låse for fremtidige endringer. Det må legges vekt på å skape brukbare detaljer for uteopphold generelt.

*Bygulvet skal ha god terrengtilpasning og skal fremstå som en åpen felles flate. (...)*²

*Utforming av utstyr og bygulvsdetaljer skal fremheve byrommenes lokale egenart, historiske bakgrunn og særegne kvaliteter.*³

- Teknisk forskrift (TEK 17)

Forskrift om tekniske krav til byggverk trekker opp grensen for minimumskravene for det som skal bygges, og skal sikre at tiltak planlegges, prosjekteres og utføres ut fra hensyn til god visuell kvalitet, universell utforming og slik at tiltaket oppfyller tekniske krav til sikkerhet, miljø, helse og energi.

¹ KPA 2018, §26.1.1

² Bergenhus. KDP Sentrum, §5.1 Bygulvet

³ Bergenhus. KDP Sentrum, §5.3 Byrommenes utforming

1.2. Mål for Torgallmenningens estetiske uttrykk

Bergen kommune, BME har oppsummert målene for Torgallmenningens estetiske uttrykk på følgende måte:

«Dekkets utforming skal i størst mulig grad være basert på dagens design. Torgallmenningens egenart og arkitektoniske verdi skal ivaretas og styrkes. Dekkets design skal inneha høy kvalitet, både i materialitet, mønster og utførelse. Estetisk sammenheng mellom dekket, kunstnerisk utsmykning av byrommet, søylene og fasadene skal vektlegges.

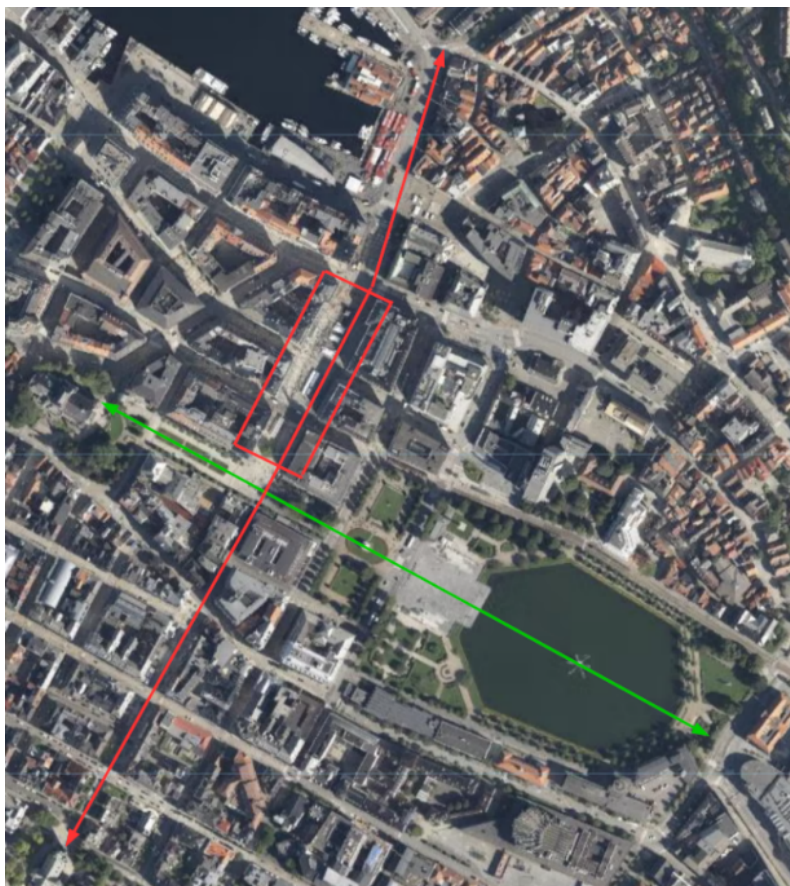
- *Det skal formuleres en arkitektonisk idé for dekket for å sikre et helhetlig og egenartet uttrykk på Torgallmenningen. Idéen skal også innebære en plan for hvilke arkitektoniske og kulturhistoriske idealer som skal uttrykkes ved endring av dekket (Arkitektur + prinsipp 1, Kulturminnestrategi 1).*
- *Det skal innhentes kulturminnefaglig vurdering fra kommunens faginstans, bl.a. via kulturminnegrunnlag for Den grønne akse (2023) (KPA 2018 §12, Kulturminnestrategi 3).*
- *Det skal utarbeides en oversikt over eksisterende kunst på Torgallmenningen i dag, og hvordan endringer i dekket vil påvirke kunsten (Arkitektur +, prinsipp 4).*
- *Materialkvaliteten skal være høy. Det skal brukes materialer som tåler byens bruk og har varige kvaliteter (Arkitektur +, prinsipp 5). Materialer og detaljløsninger skal tåle vestlandsklimaet, et høyt bruksnivå og tidens tann (Arkitektur +, prinsipp 3)»*

2. Beskrivelse av dagen situasjon – estetisk uttrykk

2.1. Oppsummert om verdi – og Torgallmenningen i dag

Torgallmenningen er i det følgende definert som byrommet fra Kong Olav den 5. plass til Strandgaten/Småstrandgaten. Det strekker seg fra fasade til fasade, og byrommet har et tett samspill med tilgrensende bygninger. Torgallmenningen er del av byromsstrukturen rundt Vågen, der allmenninger strekker seg fra kaifronten innover mot høydene i bakkant. Torgallmenningen er del av Byaksen, som sammen med Den grønne akse, utgjør en av byens to hovedakser. Byaksen strekker seg fra Johanneskirken i sørvest over Torggaten, Torgallmenningen og mot Torget i nordøst.

Byaksen består av karaktersterke gater og byrom, der Torgallmenningen utgjør ett av de mest sentrale og identitetssterke, både for bysentrum generelt og for Byaksen spesielt.

Figur 1 Torgallmenningens sentrale plassering i bystrukturen. Byaksen vist med rødt. Den grønne akse vist med grønt. Grunnlag flyfoto fra Finn kart.

Torgallmenningen er en videreføring av den historiske allmennings-tradisjonen i Bergen, der størrelse og åpenhet muliggjør spontane og planlagte folkeansamlinger. 1916-reguleringen og Finn Berners fasadeskjema omformet allmenningen til en klassisk, urban «piazza» basert på idealer som kan føres tilbake til antikken. Arkitekturen langs Torgallmenningen regnes som et hovedverk innen norsk og nordisk ny-klassisisme. Opprustningen på 1990-tallet viderefører prinsippene fra tidlig 1900-tallet, men har tilført kvalitet, rolighet og symmetri – et nytt kapittel i Torgallmenningens kulturhistorie. Nye material, som stålstøylene, bryter ikke opplevelsen, og underordner seg kulturmiljøverdiene.

Hovedstrukturen til Torgallmenningen er et åpent og fleksibelt byromsgulv, der ulike soner og rominndelinger i byrommet er markert av ulike natursteinsdekker og dekkemønstre. Enkle og karaktersterke kunst- og møbleringselementer er med på å understreke rominndelingene. Et tydelig rom (både formmessig og strukturelt) og allmenningens bredde sett i forhold til høyden på bebyggelsen, gjør Torgallmenningen til et harmonisk byrom. Stikkord er balanse, orden og verdighet.

Grepet med de fremskutte hjørnepartiene mot Strandgaten og forskyvningene av Sundtbygget og Bristolkvartalet inn på allmenningen, gir et definert plassrom i allmenningen.

Fasadene i kvartalene mot Torgallmenningen er ikke rettlinjet om akse, men har en liten vinkling ut mot sidegatene på midten. Dette gjør byrommet bredere på midten og byrommet får en konveks form. Tradisjonelt ville en strengt utformet nyklassisistisk plass fått en streng rektangulær avgrensning. Den svakt konvekse formen bidrar ytterligere til romfølelsen og å definere plassrommet i det åpne allmenningsforløpet med åpne sidegater.

Torgallmenningen utgjør den største delen av hovedaksen gjennom byens sentrum som «byensorstue». Dette unike, nyklassisistiske byrommet har beholdt sin integritet og kan fremdeles leses med de arkitektoniske elementene Berner tegnet for 100 år siden. Nytolkingen av Bernes arkader – i dag i form av syrefaste stålsøyler med glasstak – fungerer sammen med den strenge doriske pilasterrekken. Stålsøylene skulpturelle utforming som speiler byromsveggene, har gitt en ny dimensjon, og øker opplevelsverdien. De valgene som ble gjort på 1990-tallet er et godt eksempel på at nye lag legges til Torgallmenningens historie. Vår tid er tilført, men i respekt.

Samlet sett har Torgallmenningen stor opplevelsesverdi, kunnskapsverdi og bruksverdi. Den er svært viktig for byens identitet, og er en viktig arena for ytringsfrihet, demokratiutfoldelse og fellesskap.

Plassen har fortsatt også "det umiskjendelige præg av fornem, monumental og repræsentativ butikplads", som arkitekt Berner uttrykte det i sin beskrivelse i Byggekunst nr. 2, 1923.

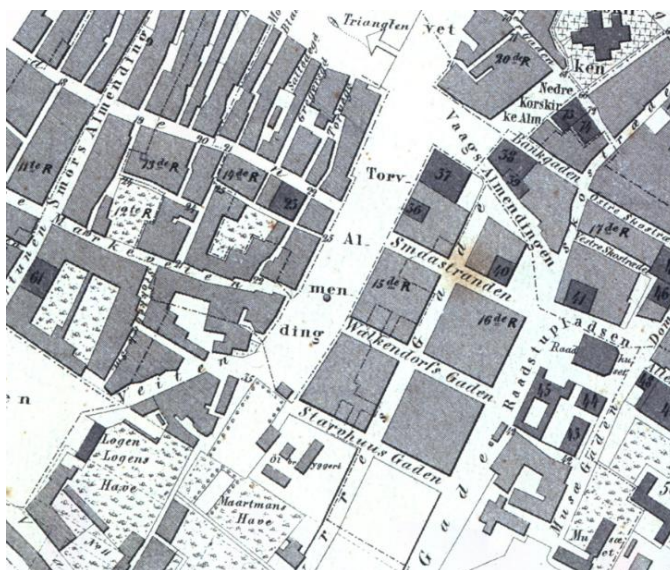
2.2. Kulturminnefaglig bakgrunn

2.2.1. Før 1916-brannen

Ved reformasjonen i 1537 var det meste av Strandsiden, fra Vågsbunnen til Nordnes, bebygget. Scholeussticket fra ca. 1580 viser at området der Torgallmenningen er i dag, var ikke en åpen plass.

Figur 2 Utsnitt fra. Scholeussticket

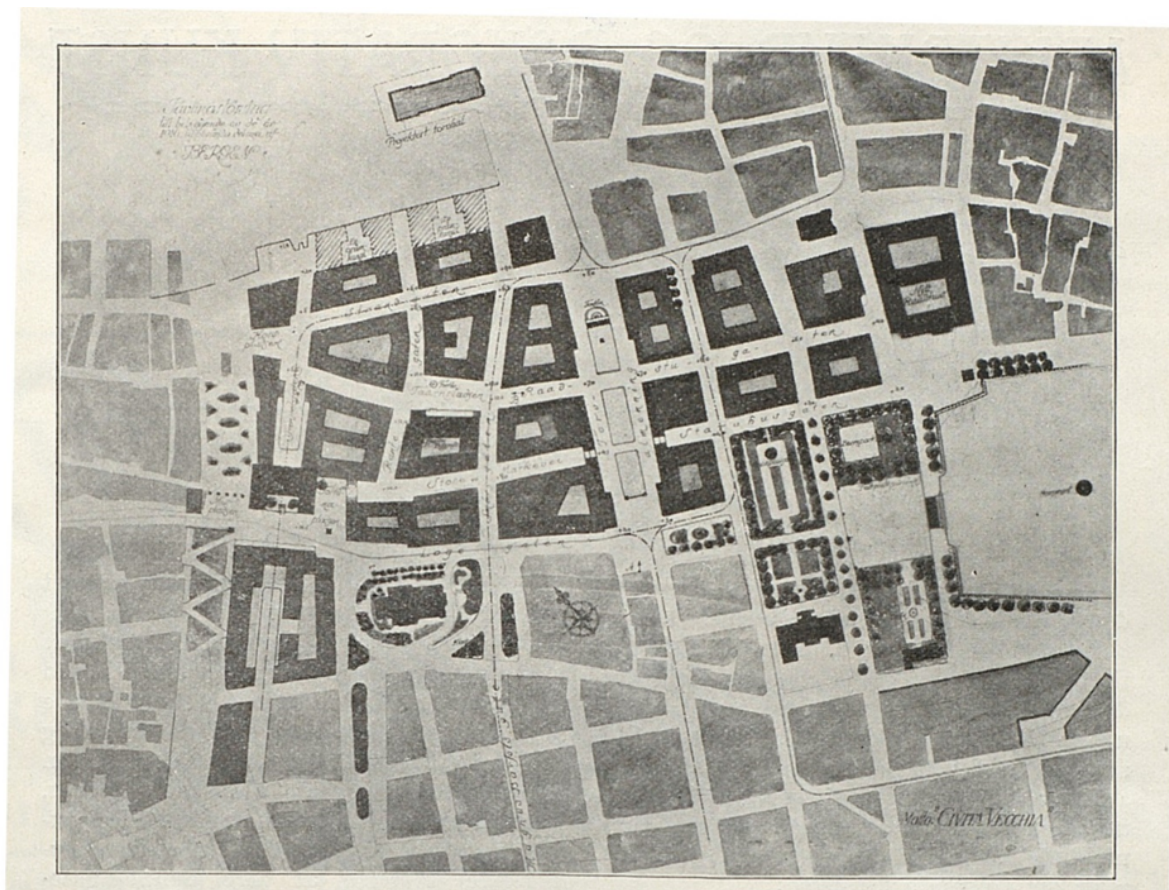

Figur 3. Torgallmenningen i kart fra 1864. P. Handberg. Kilde: Bergenskart.no, Bergen kommune

I 1582 var det en stor bybrann, og i etterkant av denne ble Torgallmenningen etablert som branngate. Opprinnelig var Torgallmenningen grusdekket og kupert, med en selvgrodd trehusbebyggelse omkring. Utover 1800-tallet måtte flere av trehusstrøkene i Bergen vike for nye stilidealer og byggekrav. Fra 1870-årene frem til 1900 utviklet Torgallmenningen seg fra å være et småbysentrum til å få et tydelig storbypreg. Terrenget lå stedvis flere meter høyere enn i dag.

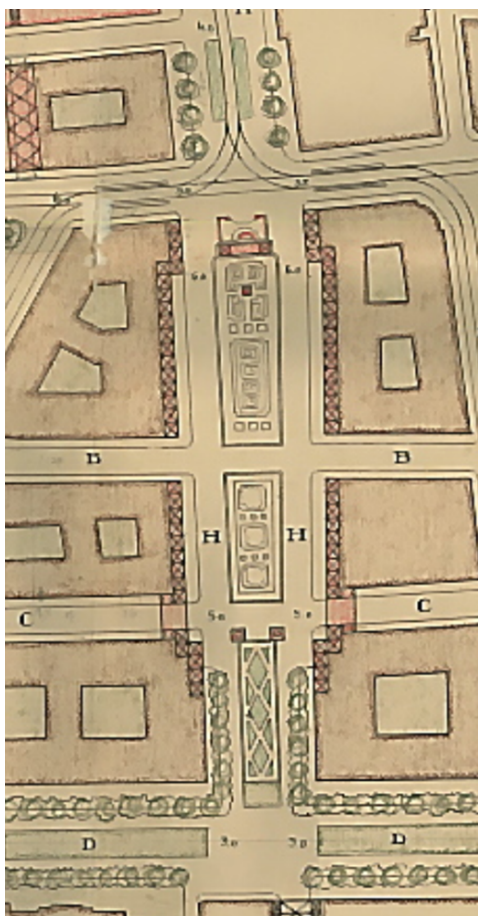
2.2.2. Etter 1916-brannen

De omfattende reguleringstiltakene som ble gjort etter 1916-brannen la premisser for Torgallmenningen. Torgallmenningen fikk sin overordnede form gjennom reguleringskonkurransen etter bybrannen.

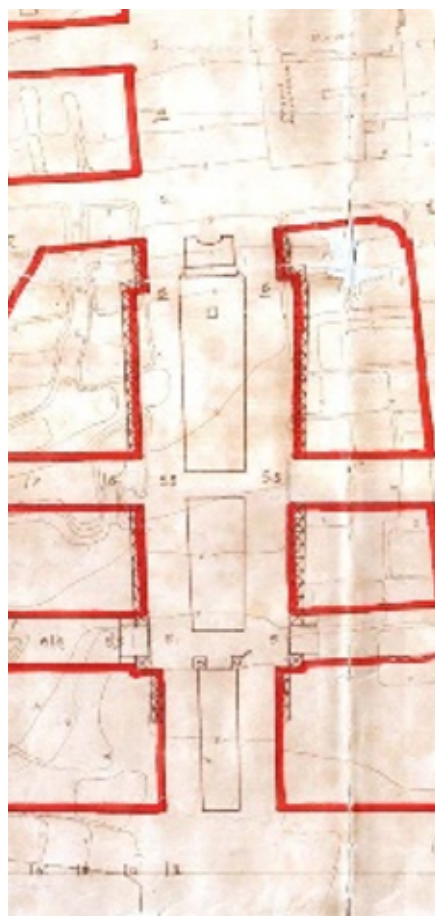

Figur 4. 1. premie i reguleringskonkurransen, av statsingeniør Albert Liliengren og arkitekt Karl Samuelsen. Bearbeidelsen frem til reguleringsplanen ble utført av stadsingeniør Albert Liliengren og arkitekt Georg Greve som hadde fått 2.premie i reguleringskonkurransen. Kilde: Bergen kommunes planregister

Sentrum ble under gjenoppbyggingen sterkt influert av datidens ny-klassisistiske idealer om symmetri, geometri, siktlinjer og akser. Arealplanen la også opp til en klar deling av funksjoner: Ulike typer trafikk, soner for arbeid og plasser for fest og representasjon ble adskilt. Den vedtatte reguleringsplanen for brannstrøket gjorde forsøk på å skape symmetri og aksialvirkning i det store byrommet. Ved å forskyve fasadene inn på allmenningen både i øst- og vest oppsto et eget rom i det ellers åpne allmenningsforløpet.

Figur 5. Utdrag utkast til reguleringsplan for Bergen sentrum datert 22. september 1916 og signert Albert Lilienberg og Georg Greve. Arkivet etter Reguleringsvesenet (A-0967, Tilv.u.nr., mappe merket C5)

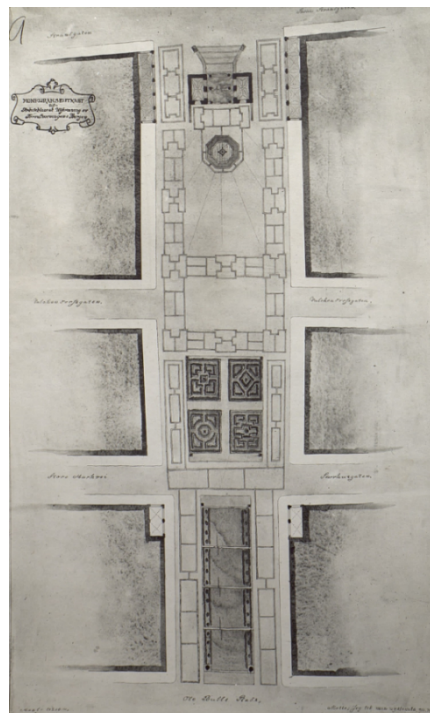

Figur 6. Utdrag reguleringsplanen for brannstrøket, vedtatt i bystyret 11. desember 1916, og slik den ble godkjent av departementet 19. januar 1917. Arkivet Kartsamling fra flere etater, BBA-0246

Etter reguleringsplankonkurransen ble to av konkurrentene, Lilienberg og Greve bedt om å lage en omforent, helhetlig sentrumsplan under ledelse av stadskonduktør Tønnesen. Utkastet forelå i oktober 1916 og ble vedtatt under ett år etter brannen. En fasadeplan ble utarbeidet av Albert Lilienberg, Georg Greve og Ole Landmark, og lagt frem for reguleringskommisjonen i juni 1917. Her ble grunnprinsippene for Torgallmenningen skissert. Langs Torgallmenningen skulle bebyggelsen være ensartede bygg som skulle styrke plassens monumentalitet.

Det ble i årene som fulgte utlyst en ny arkitektkonkurranse om Torgallmenningens fasader, plassdekke og belysning. Oppgaven var å gi kunstnerisk uttrykk for det særegne ved byens forretningsstrøk, legge til rette for praktisk bruk og gi plassen et stedegent preg knyttet til Bergens eldre arkitektur. Juryens bedømmelse forelå 11. april 1919: 1. premie ble tildelt arkitektene Nils W. Grimnes og Egil Haanshus fra Kristiania.

Selve plassen ble utstyrt med en frittstående bygning mot øst og mot vest to søyler. I midtaksen var det plassert brede trottoarer og steinterrasser i vest som skulle beplantes.

Figur 7. Grimnes og Haanshus sin plan for Torgallmenningen

2.2.3. Berners plan

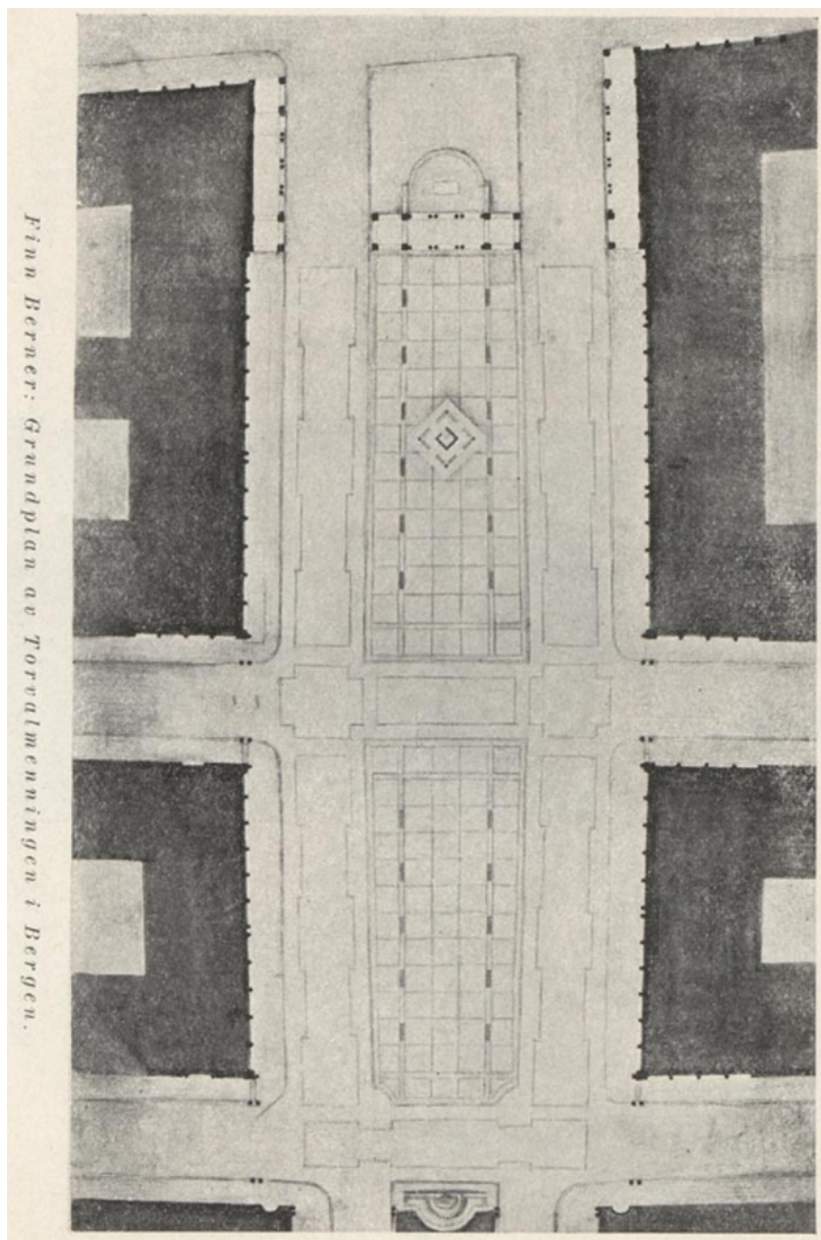
I 1921 ble det vedtatt å engasjere arkitekt Finn Berner (1891-1947) til å utarbeide en samlet plan for Torgallmenningen. Berner påpekte at det vesentlige er samspillet mellom selve plassen torgkaréen – et firkantet torg (opprinnelige markert i plassgulvets steinsetting) og den ensartede fasadearkitekturen. Bygningenes to nederste etasjer var forbeholdt forretninger og kontorer, og hadde en lik utforming med store vinduer med doriske halvsøyler imellom og en kraftig gesims over. Husene var like, men skulle differensieres ved hjelp av farger.

Berners plan innebar en helt ny utforming av Torgallmenningen. Langs langsidene plasserte han sammenhengende seksetasjes bygninger avbrutt av fire gateåpninger. Ved å heve byggehøyden til seks etasjer, som er en etasje mer enn for resten av brannstrøket, ville han fremheve plassens betydning. Bygningene var utført i en streng nyklassisistisk stil, og en forenkling og vektlegging av det stramt kubiske og flatens dominans.

Torgallmenningen skulle ha en rolig monumentalitet som understreket et fornemt forretningsstrøk, med en ensartet søylearkitektur i nyklassisistisk stil.

Berner ønsket å gjøre plassen mer lukket enn den til slutt ble, blant annet med «triumfbue» i øst, og søyleganger i vest. Midt på plassen ønsket han et basseng. Ellers

beholdt Berner gategulvet fra vinnerutkastet i arkitektkonkurransen fra 1918. Berners plan ble vedtatt av formannskapet 22.03.1923, men det ble valgt å holde triumfbuen og skulpturene utenfor. Overbyggene i gatemunningene ble også sløyfet.

Figur 8. Berners plan. Byggekunst 1923. Vol 2

Berner planla at trafikken som gikk i retning øst-vest skulle ledes langs de to langsidene av Torgallmenningen. Trafikken som gikk nord-sør ville bryte med Torgallmenningen i tverrgatenes retningslinjer. Midt på plassen skulle det være to store «trottoirplan» som skulle beskytte de gående fra trafikken, og plassen skulle steinsettes i et enkelt

rutemønster som slutter seg til den innrammede søylearkitekturens akser. Det var også planlagt to rader med steinbenker. Belysning skulle være fra gesimsbjelkene på bygningene, med lykt fra annethvert søylefelt. Det var tenkt at lyktene skulle belyse butikkene, fortau og kjørebane, mens de sentrale «trottoirplan» på plassen skulle ha mer beskjedent lys (Berner, Byggekunst 1923, Vol. 2)

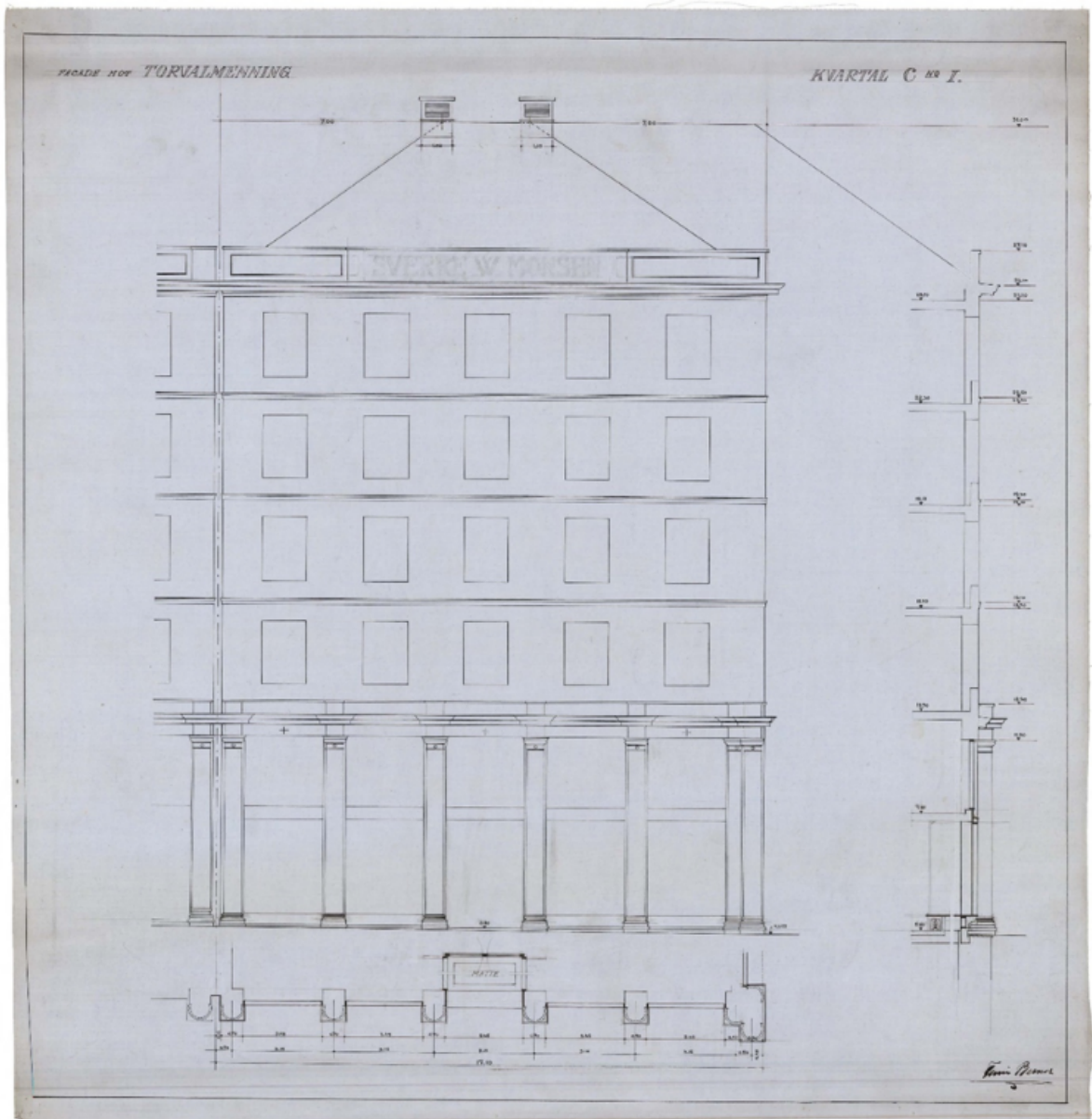
Berners bearbeidelse medførte at kvartalene ikke dannet en rett linje, men ble vinklet noe på hverandre. På denne måten fikk plassen en konveks form, noe som ytterligere har bidratt til å forsterke byrommet, og plassen i allmenningen. Mot vest lot han selve kvartalene komme inn på allmenningen og utgjøre de tidligere forskyvningene i fasadene. Mot øst ble fasadeforskyvningen beholdt.

De opphøyde midtfeltene og fortauene ble anlagt med granittkantstein og et belegg av en svart asfaltstein i ulike format med et geometrisk rute- og linjemønster i hvit marmor. Kjørebane ble brosert med storbrostein og med et innfelt geometrisk mønster anlagt med en svakt lysere storbrostein. Ytterst på fortau og de opphøyde midtpartiene var det en sone for flaggstenger og juletrær.

Figur 9. bilde fra 1930-tallet. Foto: Bergen byarkiv/Reguleringsvesen

Det ble gjort mange forslag til overdekning langs fasadene uten at noen av disse ble realisert.

Figur 10. Arkitekt Finn Berners fasadeoppriss av Torgallmenningen 6, trolig fra 1922. Arkivet etter Reguleringsvesenet (A-0967, Hg:27)

Det ble gjort mange forslag til overdekning langs fasadene uten at noen av disse ble realisert.

Figur 11. Akvarell av arkitekt Finn Berner som viser Torgallmenningen sett mot Fløyfjellet. I øst har Berner plassert en triumfbue og mot vest et Neptunmonument. Akvarellen er en omarbeidelse av en akvarell fra 1922 og bygningene har her fått overbygg. Arkivet etter Reguleringsvesenet (A-0967, Ta:1)

Figur 12. Finn Berners forslag til søylerekker langs Torgallmenningen fra 1932. Bilde: Arkivet etter Reguleringsvesenet, Bergen Byarkiv.

Figur 13. Et av forslagene til overdekning. Finn Berners tegning. Arkivet etter reguleringsvesenet, Bergen Byarkiv.

Figur 14. Torgallmenningen rundt 1930. Fotograf: K.K. Bergen. Arkivet etter Reguleringsvesenet, Bergen Byarkiv

Figur 15. Fra 17 mai 1945. Foto fra Torgallmenningen. Bergen brannvesen deltar i opptoget.

De største endringene ble først gjort på den vestre delen ved at man fjernet terrassene med beplantning på 30-tallet og anla parkering.

Etter avholdt åpen konkurranse om Sjømannsmonumentet i 1938 vant kunstneren Dyre Vaa med sitt utkast "Lykkens prøve". Monumentet ble avduket 7. juni 1950.

TTK-kiosken sentralt på Torgallmenningen ble også reist på 50-tallet. Den ble plassert sentralt i aksen og ble dominerende for plassen i mange tiår. Ulike kiosker for Narvesen ble også reist sentralt i allmenningsaksen i vest mot Olav den 5. plass.

Figur 16. Torgallmenningen ved kiosken på 1950-tallet. Kvinner i kø. Parkerte biler til høyre

Figur 17. Torgallmenningen fotografert rundt midten av 1960-tallet. Fotograf ukjent. Arkivet etter Reguleringsvesenet, Bergen Byarkiv.

Figur 18. Torgallmenningen på 1960-tallet. Fotograf: Ukjent. Arkivet Bergen kommune. Reguleringsvesenet

Figur 19. Torgallmenningen på 1970-tallet, før begrensninger av biltrafikk ble gjennomført. Fotograf: Ukjent. Arkivet etter Morgenavisen, Bergen Byarkiv

Figur 20. Torgallmenningen 1973. Midlertidig gågateriltak. Lysregulerte fotgjengeroverganger. Bildet er fra nytt spors arkiv fotomuseum Bergen

Figur 21. Torgallmenningen, antatt under Festspillene på 1980- tallet Fortsatt lysregulerte fotgjengeroverganger. Publikumsopphold begrenset til fortau og de opphøyde midtpartiene.. Enerett :Aune.

2.2.4. Oppsummering og føringer videre

Torgallmenningen er en videreføring av den historiske allmennings-tradisjonen i Bergen. 1916- reguleringen og Finn Berners fasadeskjema omformet allmenningen til et klassisk, urbant byrom, der arkitekturen regnes som et hovedverk innen norsk og nordisk ny-klassisisme.

For å unngå tap av kulturhistoriske opplevelser og kulturhistorisk verdi ved Torgallmenningen, bør følgende vektlegges og ivaretas:

- Fasadene, og den nyklassisistiske arkitekturen
- Det enkle, klare og stringente uttrykket i byrom og møblement
- Plassrommets avgrensning på allmenningen, og forståelsen av at dette er en viktig del av byaksen som må holdes åpen
- At Torgallmenningen skal være et allment sted for «passeggiata» - der folk kan møtes: «se og bli sett», og være et sentralt sted for handel i byen.

«Torgallmenningen er allerede blitt byens agora, hvor allemannsmening har fått rom»
(Helge Hjertholm: Byggekunst 2000 nr. 4)

2.3. Dagens arkitektoniske utforming

Gjennom 60-, 70- og 80-tallet var det en enorm økning i biltrafikken, og trafikken ble etter hvert en stor belastning for sentrum og til fortrengsel for fotgjengere. De fleste byrom i Bergen var dominert av bilen. Fotgjengerstrøk var begrenset til del av Strandgaten (Gågaten) og Marken. Torgallmenningen var dominert av biler med kryssende trafikk inn og ut av sidegatene og trafikk med parkering i de langsgående kjørefeltene.

For å bøte på dette ble en gatebruksplan innført i 1989. Gatebruksplanen var et paradigmeskifte. Fotgjengerne ble nå prioritert fremfor bilen i de mest sentrale byrom. Frem til da hadde Torgallmenningen biltrafikk i kryssende gater, langsgående kjørefelt og parkering. Med innføringen av gatebruksplanen for sentrum ble Torgallmenningen frigitt og erobret som fotgjengerareal. Torgallmenningen kunne nå reguleres som gågate og bygulvet kunne utformes som en sammenhengende flate uten kantsteinsskille mellom gående og kjørende. Hele byrommet kunne tas i bruk som fotgjengerareal.

Kommunen gjorde vedtak om opprustning av 11 sentrale byrom. Organisasjon for å gjennomføre dette ble satt sammen av flere etater og fikk navnet «Miljø i sentrum». Vedtaket innebar at det skulle engasjeres kunstner til hvert prosjekt. Kunstneren skulle jobbe tett og integrert med prosjekterende arkitekt/landskapsarkitekt.

Gatebruks- og miljøplanen ble i 1989 fulgt opp med en åpen nordisk arkitektkonkurranse for de sentrale byrom – Torgallmenningen, Torget og Bryggen med tiliggende byrom. Vinnerutkastet i 1990 hadde motto «Next To Nothing». Dette avspeilte forfatterens overordnede holdning til konkurranseområdet. Her skulle det ikke tilføres så mye, men først og fremst ryddes opp i et visuelt kaos for å synliggjøre kvalitetene som ligger i de historiske byrommene. Som etter reguleringskonkurransen etter bybrannen i 1916, ble det også en påfølgende prosess på 90-tallet med bearbeiding av konkurranseutkastene.

2.3.1. Forprosjektet – Next To Nothing og Bård Breivik

For utformingen av Torgallmenningen ble kunstneren Bård Breivik engasjert, og inngikk i tett samarbeid med prosjektgruppen Next To Nothing (NTN), som da hadde tatt navnet etter mottoet fra arkitektkonkurransen. En intens arbeidsperiode fulgte med arbeidsøkter ved NTN's etablerte prosjektverksted i Øvre Korskirkesmauet og i Bård Breiviks atelier i Sibbhult i Skåne.

I november 1995 ble det lagt fram et forprosjekt for sentral del og hoved- detaljprosjekt for vestre del. Designkonseptet ble redegjort for i forprosjektrapporten (1995) og i senere presentasjon i Byggekunst:

«Analyse: Torgallmenningen har identitet som et av de sterkeste og klarest formulerte byrom i Norge. Med fjerning av kioskbyggene taes byrommet tilbake. De tapte forutsetninger gjenvinnes og en får nye muligheter for å tilrettelegge for dagens og fremtidens bybruk. Ved opprustningen av det historiske byrommet skal en finne balanse mellom restaurering/rehabilitering og nyskaping – det å tilføre noe av vår tid. Likeledes skal en finne balansen og opprette en dialog mellom de nødvendige arkitektoniske og kunstneriske avklaringer og formuleringer. Plassrommets særegenhet og forløp må avklares gjennom behandlingen av grunnelementene og deres sammenheng; veggene, gulvet, møblering og byromsforløpet (bevegelser og retninger). Almenningssystemet som fortsatt overordnet byplanprinsipp den dag i dag er særmerkt for Bergen. Sammen med rommene omkring Vågen og rundt Lille Lungegårdsvann danner almenningene de overordnede byrom i Bergen Sentrum. Torgallmenningen er således definert som overordnet byrom og viktig urban akse.»

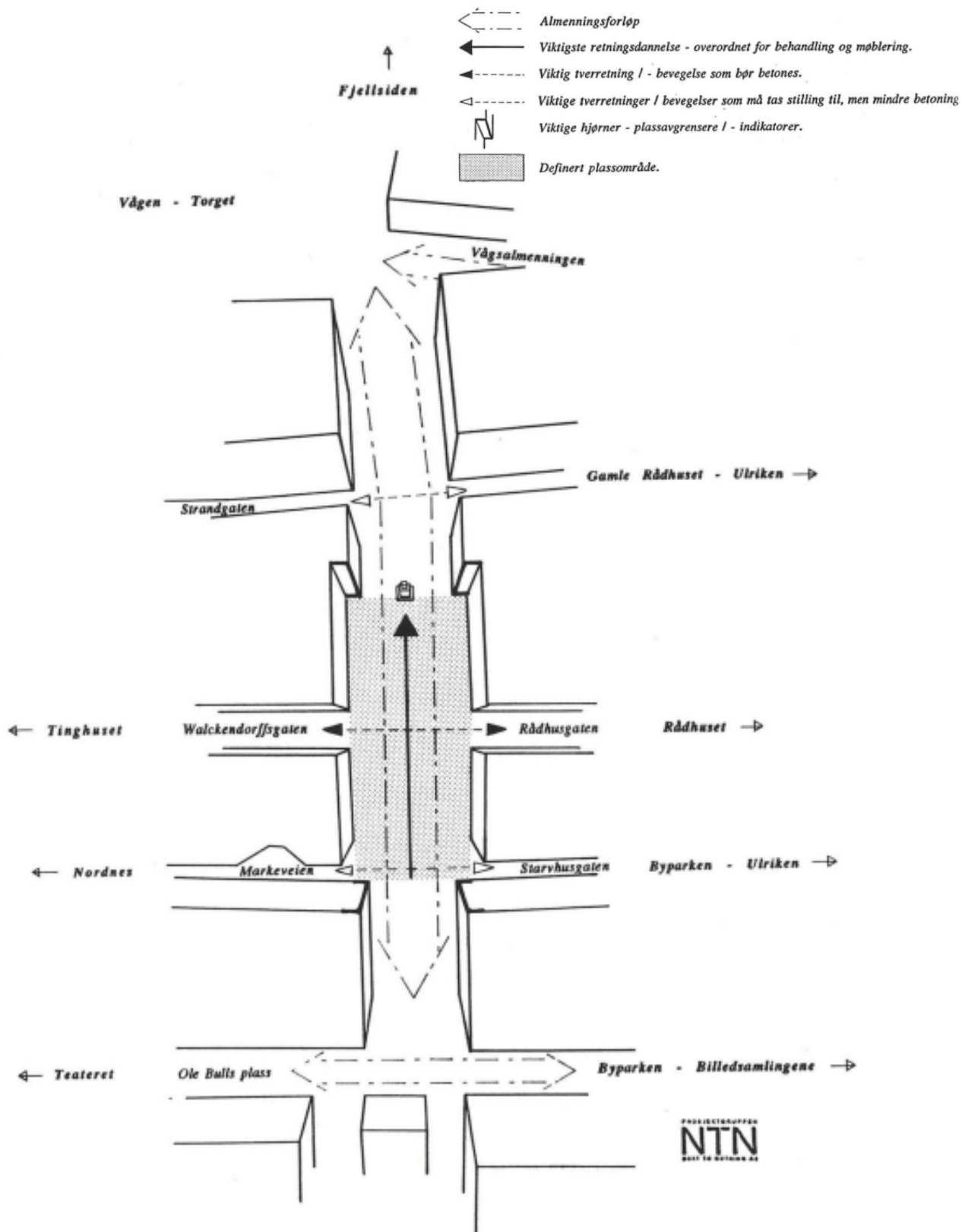
«Målformuleringer: Torgallmenningen har sin identitet gjennom:

- arkitekturen
- beliggenheten i byen med kontakt og utsikt til bylandskapet
- aktiviteter
 - Møter og treffsted
 - Arena for ulike arrangement
 - Handelsvirksomhet

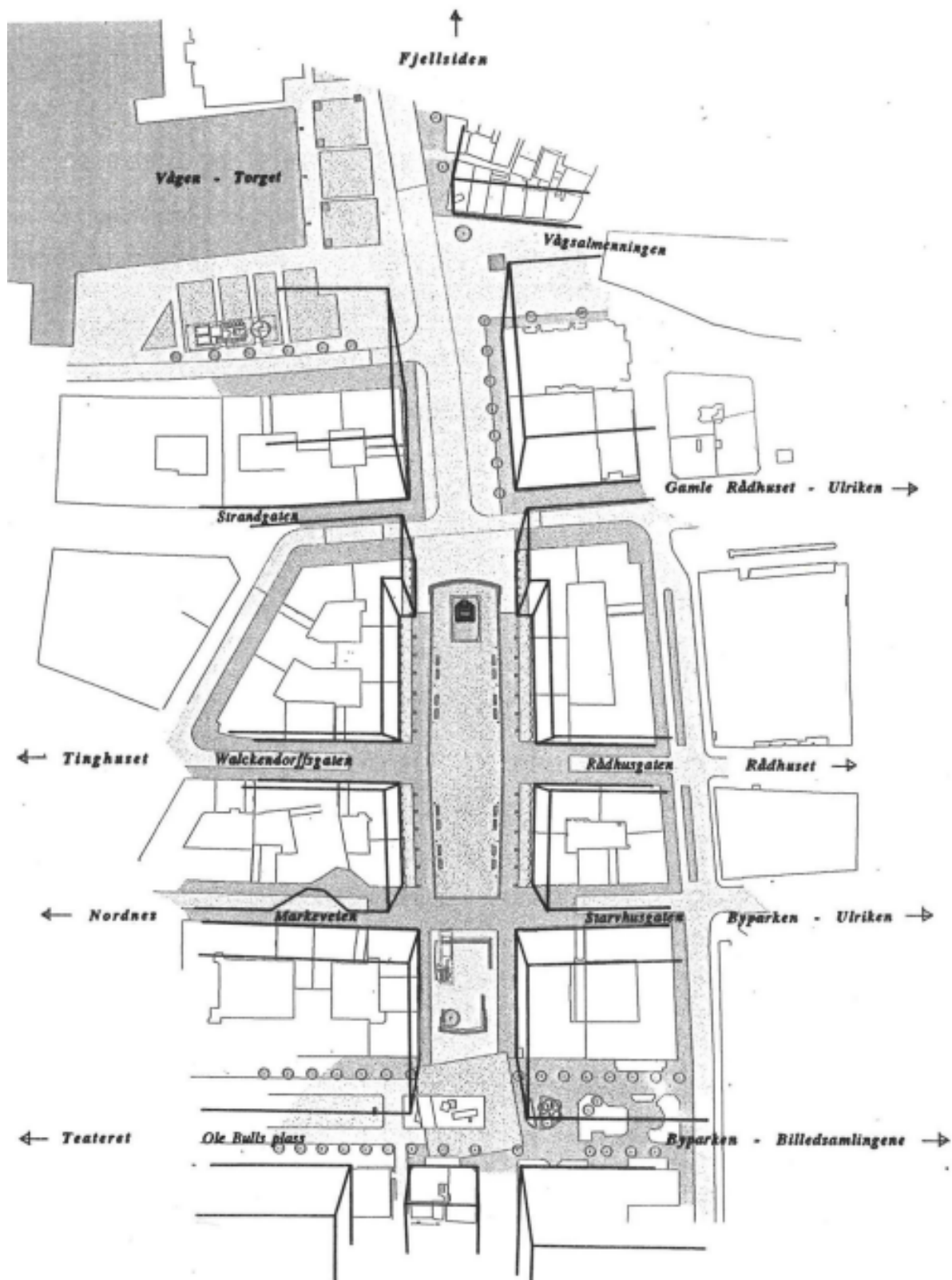
Denne identiteten bygger på Bergens lange urbane tradisjon. Denne tradisjonen må det holdes fast ved og videreføres med tilrettelegging for dagens og morgendagens bybruk. Stikkord blir: - komfort, -funksjon/fleksibilitet, -estetikk.

Målet er å oppnå en dialog mellom det historiske og vår tid, der vår tid får sitt uttrykk i møblering, installasjoner og kunstnerisk bearbeiding/utsmykning. Alle plasser må ikke fylles med innhold som lett kan bli for anmasende og pågående.

Torgallmenningen skal også framstå som attraktiv uten aktiviteter, med ro og verdighet. Ved å gi byrommet og gulvet en formal karakter, ikke som en kopi, men som et moderne svar på de historiske forutsetningene, oppnås dialogen fortid-nåtid. Viktig blir det således å ivareta almenningens forløp og samtidig tydeliggjøre plassdannelsen. Likeledes å knytte plassgulvet til tilstøtende gater – knytte sammen byveven.

Figur 22 Utdrag fra forprosjektrapporten

Figur 23 Utdrag fra forprosjektrapporten

2.3.2. Designkonseptet

Det overordnede arkitektoniske grepet var å rydde opp, synliggjøre de historiske kvalitetene, uttrykke samtiden i nye elementer, men i dialog med det historiske og tilrettelegge byrommet som arena for byens befolkning.

Dette manifesterte seg i:

- De sentrale kioskbyggene ble revet – byrommet tredde klart frem med de historiske avgrensningene etablert i Berners plan – byrommet i allmenningen der veggene utgjøres av de enhetlige nyklassisistiske fasadene.
- Gulvet ble etablert som ett sammenhengende nivå fra vegg til vegg. Dette førte til at allmenningen kan krysses fritt – og tydeliggjør at byrommet nå er forbeholdt fotgjengerne.
- Gulvet ble soneinndelt med midtparti, sidefelt og arkadeganger – handelen kan foregå med tilkomst fra arkadegangene, byens befolkning kan slå seg ned og treffes, og små og store arrangement kan avholdes på midtfeltet. Nødvendig trafikk som varelevering ivaretas i sidefelt, men på gågatens regulering.
- 70-tallets baldakiner ble fjernet. De storslagne sokkeletasjene med de doriske pilastrene fikk komme til sin rett og ny arkadeløsning kunne etableres. Dette samsvarte med Berners ønske om å etablere regnskydd.
- Enkel møblering i soner langs vannrennens avgrensning av midtfeltet – samsvarer med steinbenkene i Berners opprinnelige plan
- Stor grad av uformelle sitteplasser ble etablert – bassengkanten, trappene og søylesoklene.

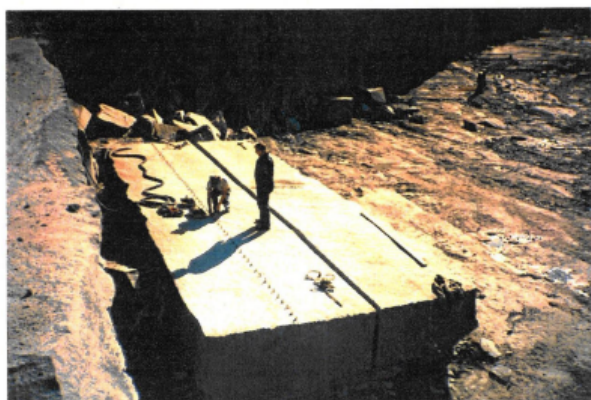
Utformingen av Torgallmenningen ble et resultat av nært samarbeid mellom kunstner og arkitekt/landskapsarkitekt. Bård Breiviks erfaring med steinmateriale, hans kunnskap om håndverkstradisjoner, logistikk og hans formverden har i stor grad satt sitt preg på utformingen.

Vestre delen skrår ned mot Olav den 5. plass. Fallforholdet er beholdt langsmed sidene, mens midtpartiet er terrassert og avgrenset av tre trinn mot Olav den 5. plass og tre trinn opp mot den sentrale delen. Vannrenner og kioskbygg tar opp det skrånende terrenget på sidene. Trinnene artikulerer stigningen opp fra den Blå steinen og inn på selve plassen Torgallmenningen.

Steinelementene, vannrennene og trappetrinnene (opptil 12 meters lengder) er brutt ut av en og samme steinblokk, bearbeidet i bruddet, fraktet og satt sammen til en ramme rundt

plassen. Til sammen utgjør dette en megalittisk sammenhengende steinskulptur, ikke reist opp, men lagt ned i plassen.

Tilsvarende utgjør trinnene ved Sjømannsmonumentet og vannrennene som innskriver midtfeltet en sammenhengende megalittisk steinskulptur på den sentrale plassen. Her er den megalittiske utformingen tatt "ett steg lenger" ved at trinnene er hugget i massiv stein. Overflatene i trapp og vannrenner er bearbeidet for hånd for å gi ønsket tekstur og taktilitet.

Steinblokk under bearbeidelse til skulptur og trappeelement.

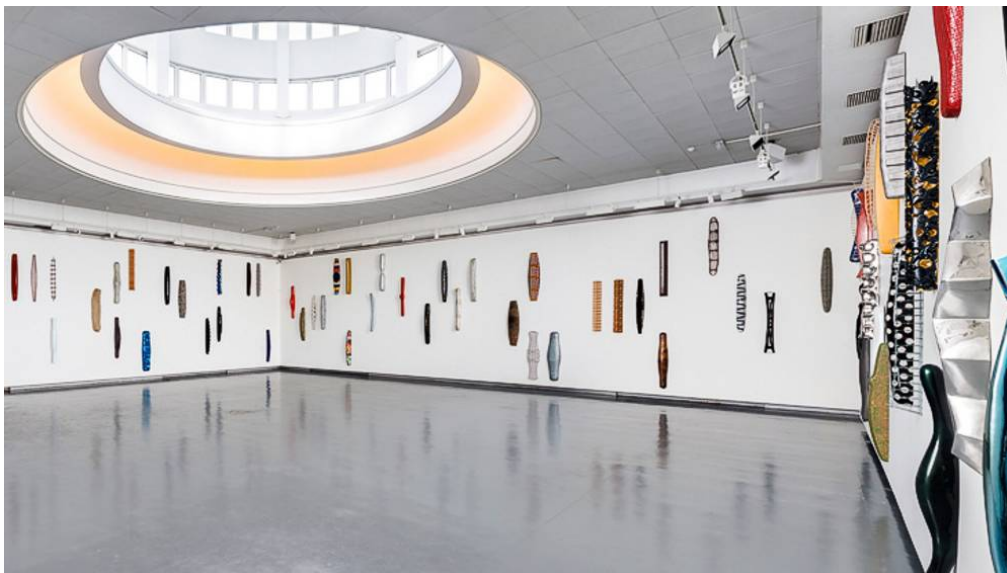
Figur 24. Til venstre foto fra bruddet i Bjærløv i Skåne. Den massive granittblokken er tatt ut og er under bearbeidelse til vannrenner og trappetrinn på Torgallmenningens vestre del. Foto Terje Kalve. Til høyre Bård Breivik i arbeid med skulptur, Nydalen 1980, foto Jim Bengston. Bilde hentet fra utstillingskatalog Landskrona Konsthall 18 mai - 11 august 2019. Kurator Sune Nordgren.

Gjennom hele sitt kunstnerskap jobbet Bård Breivik med verket "Partitur for en lengre samtale". Dette er et av Bård Breiviks hovedverk, som på mange måter oppsummerer hans kunstnerskap. "Partitur for en lengre samtale" består av "Det store partituret" og "Det lille partituret", i alt 400-500 ulike objekter som alle står i dialog med hverandre. Verket er

serier av beslektede former utført i et utall ulike materialer, håndverksteknikker, mønstre og dekorasjoner fra hele kloden.

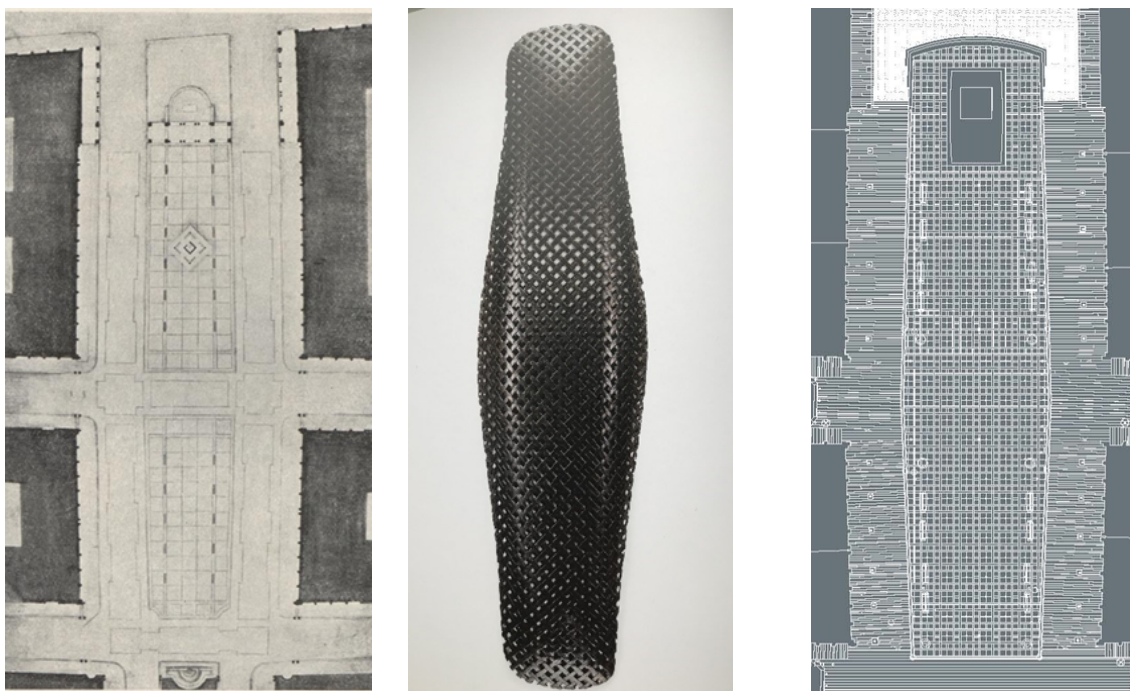
Figur 25. Objekter fra "Det store Partituret". Bård Breivik, Vida Museum, Borgsholm 2005, Foto Sune Nordgren

Figur 26. "Partitur for en lengre samtale". Retrospektiv utstilling i KODE, Bergen 2014

I prosessen med søken etter uttrykk, form og avgrensning av midtfeltet lå mye av svaret i dette verkets formverden.

Trappen og vannrennen som omslutter midtfeltet kan tydelig leses som beslektet form med elementer i "Det store partituret" og selve midtfeltet er gitt et rikt mønster i skifer, et materiale som har lokal tradisjon. Det finnes spor som tyder på at skiferheller ble brukt på taket til Håkonshallen fra midten av 1200-tallet (Heldal, u.å.) Det eldste norske industrielle skiferbruddet vi kjenner til er fra 1421. På denne tiden ble skifer blant annet mye brukt til takheller og kvernstein (Heldal, 2002). Seinere, fra omkring 1860, ble skifer benyttet som gangheller på Bergenske fortau (Grind, 2004).

Figur 27 Beslektet formuttrykk. Finn Berners plan for Torgallmenningen til venstre. Objekt fra «Det Store Partituret» i midten. Planutsnitt sentral del av Torgallmenningen til høyre. Midtfeltet er «strukket ytterligere ut» for å aksentuere den konvekse formen og er gitt et rikt men strengt geometrisk mønster.

Den konkave formen er også anvendt i andre elementer. Bassenget rundt Sjømannsmonumentet har en streng ytre form, et rektangel, mens langsiden i innerkanten er gitt en svak buet form. Tilsvarende er granittbenkesetene og benkeryggene gitt en buet form. Benkesetene er skulpturelt bearbeidet med håndhugget sete.

Berners enkle og stramme nyklassisistiske fasader utformet med pilasterrekker i bygningenes nederste to etasjer, var delvis tilslørt bak baldakinene som delte pilastrene på midten. Bård Breivik ønsket å få frem det storslagne i sokkeletasjene og løfte blikket på arkitekturen. Ideen var å innføre en skulpturell søylerekke som kunne bære et glasstak over de to sokkeletasjene og dermed få fristilt pilastrene.

Søylene er utformet som individuelle skulpturelle elementer. De opprinnelige søylene ble utformet i hele lengder i Bjærløvgranitt. Granittsøylene slo sprekker og ble skiftet ut med nye skulpturelle søyler utført i rustfritt blankpolert stål.

2.3.3. Endelig utforming og grep - Next To Nothing

Historien bak utformingen og grepet med plassdannelsen i allmenningen ble nøye studert i forprosjektet. Med ny situasjon uten trafikk, var det mulig å tenke ett sammenhengende bygulv fra vegg til vegg uten kanter. Fjerning av TTK-kiosken og flytting av Narvesen-kiosken ut av sentralaksen åpnet opp allmenningen, og det historiske grepet med de fremskutte hjørnene ble tydeliggjort.

Hele plassen ble nå et sammenhengende fotgjengerareal – et møtested og sosial arena for byens befolkning. Den sentrale delen av Torgallmenningen ble gitt en enkel utforming, en stor åpen plass der byens befolkning kunne passere, stoppe opp for en liten stund, eller slå seg ned for en å ta en pause og nyte byens puls og liv. Et sammenhengende plassgulv uten nivåsprang og med nøktern møblering ville gi fleksibilitet til å romme de største arrangement. Alle enkeltelement ble designet spesielt for plassen og holdt i en stringent overordnet form i samsvar med plassens historiske forutsetninger.

Plassgulvet ble anlagt med skifer, et kortreist materiale med lokal tradisjon og som lever med været (se «Temarapport 3. Materialelegenskaper på Torgallmenningen», kap. 3.2 Skiferheller). Naturplanet i skiferdekke gir et særegent spill og variasjon i tekstur og lysrefleksjon. Gulvet på midtfeltet består av kvadratiske heller med bånd og staver. Båndene gjenspeiler det historiske rute- og linjemønsteret. Sidefeltene og arkadegangene er anlagt med skifer i varierende bredder og fallende lengder.

Nivået for midtfeltet ble trukket frem forbi Sjømannsmonumentet med avslutning i tre trinn. Herfra får en utsikt ned mot Fisketorget. Rundt Sjømannsmonumentet er det anlagt et basseng med 200m² vannspeil. Vannbassenget setter Sjømannsmonumentet på mange måter i sitt rette element og svarer ut noe av det som også var opprinnelig tenkt som avslutning av plassen. Bassengkanten er gitt sittehøyde og utgjør 60meter benk. Kanter, trinn, søylesokler og bassengomrammingen fungerer som uformelle sitteplasser.

Trapper, renner og søyler ble utført i Bjærløv-granitt. Det opprinnelige, rute-mønstrede bygulvet og størsteparten av brolegningen ble erstattet med et helt nytt bygulv, hovedsakelig med skårne skiferheller. Det ble bygget nye arkader med skulpturelle søyler og glasstak, nytt skiferdekke på plassen, nye benker og andre byroms-møbler og basseng rundt Sjøfartsmonumentet. Mot nord ble allmenningen avsluttet med brede, buete trapper. Vestre del ble utformet med store steintrapper, vannrenne og ny kiosk for

Narvesen. Skifer, Bjærløv-granitt og Lødingen-granitt ble i stor grad brukt på dekker, kanter, trapper, renner, søyler, benker og søylebaser. Andre konstruksjonselementer var i glass, rustfritt stål og støpejern. Torgallmenningen stod ferdig til 17. mai 1999, og var en sentral del av «Byrom i Bergen» som ble tildelt Statens byggeskikkpris i 2002 for ivaretagelse og utvikling av kulturarven.

De planlagte granittsøylene og taket som hvilte på disse skapte likevel debatt i Bergen, bl.a. mente man at de brøt med det nyklassisistiske byrommet. Av ulike årsaker sprakk granittsøylene, og Breivik designet nye søyler i 2016. Disse er av høypolert rustfritt stål, og er vurdert som bedre for kulturmiljøet.

Vannrennen i granitt fremhever plassens konvekse form. Vannrennen samler overflatevannet og er dimensjonert for å ivareta avrenningen av plassen gjennom spesialdesignede slukrister. Vannrennen henger sammen med og går over i trappearrangementet mot Strandgaten. Den innskriver den indre delen av plassen og definerer samtidig et skille mot sidefeltene hvor varelevering til forretningene foregår. Møblering med faste benker, boskorpor og flaggstenger er plassert i en sone ut mot vannrennen.

De faste sittebenkene på plassen er gitt en stram form. Benkesetene er kunstnerisk bearbeidet. Benkeseter og bassengflaten er gitt en svak konveks form som svar på plassens overordnede form, her som buer i motsetning til den rettlinjede vannrennen, men i slektenskap med trappepartiene i øst og vest.

Figur 28. Møbleringssonen med de 2-sidige faste benkene og Sjømannsmonumentet med vannspeilet og sittékanten

Figur 29 Folkeliv på Torgallmenningen 1999. Vestre delen der vannrenner og trapper utgjør en omkransende megalittisk skulptur. På den sentrale delen aksentuerer vannrennen den konkave formen. De rette linjene i det geometriske mønsteret på midtfeltet trer frem. Foto Paal Hoff

Figur 30. Uformelle sitteplasser. Amfi mot Den blå steinen

Figur 31 Vestre del. Tre trinn - skulpturell sitteplass. Øvre trinn svakt buet amfi mot Den Blå Steinen, 90 cm bredde innbyr til sitting i solen. Foto Paal Hoff.

Figur 32 Sentral del. Skulpturell trapp hugget i massiv Bjærløvgranitt. Overflate håndhugget for å få frem ønsket uttrykk og taktilitet.

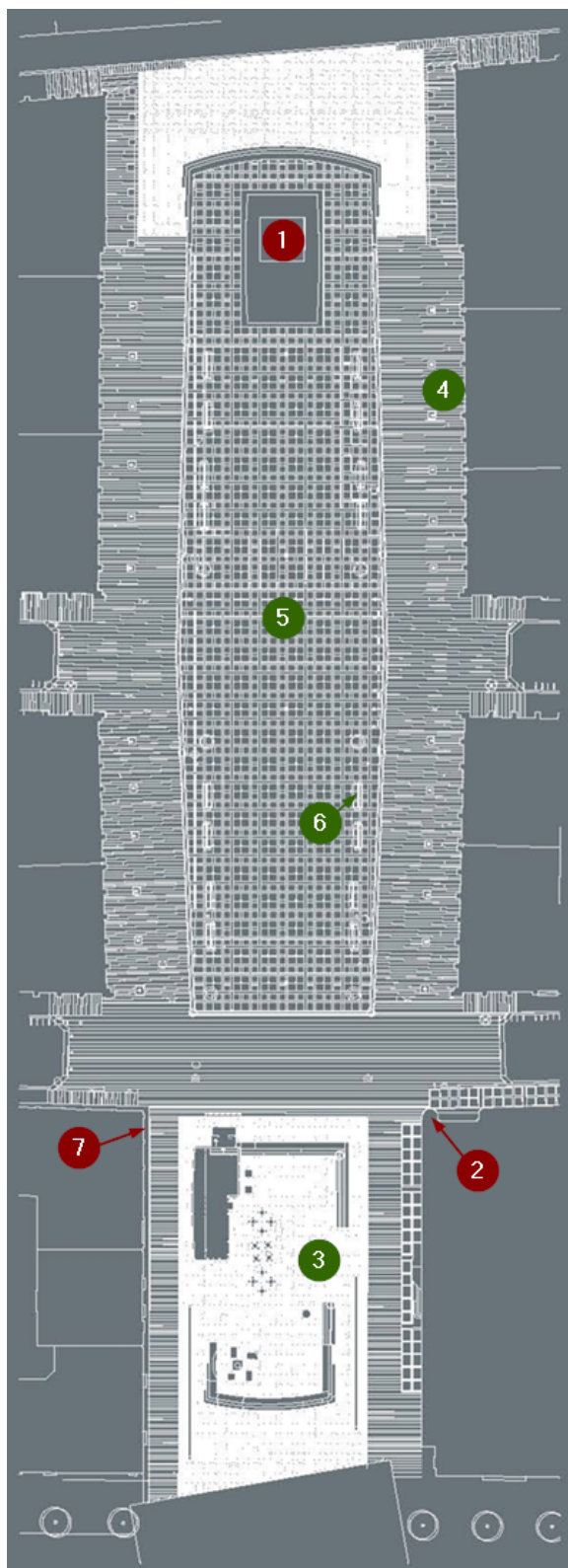

Figur 33 «Låsestein» i granittrappen. Buet innerkant basseng. Foto Terje Kalve.

Figur 33 Rik mønstring i skiferdekke

2.3.4. Eksisterende kunst

1. Sjømannsmonumentet, skulptur i bronse av Dyre Vaa (1903-1980), avduket i 1950. Understreker sjøfartsbyen Bergen, og viet sjøfolkene. Vannbasseng rundt monumentet ble etablert i 1999.
2. Handelsguden Merkur, skulptur i bronse, av Sofus Madsen (1881-1977). Den ble bestilt inn til åpningen av Sundt varehus i 1938, og plassert på toppen av bygget. Understreker at dette er handelens sentrum i Bergen
3. Megalittisk skulptur bestående av vannrenner og trapp, Bård Breivik (1948-2016)
4. Søylar med sokler, Bård Breivik
5. Megalittisk skulptur bestående av trapp, vannrenne og spesielt mønsterbelegg på midtpartiet, Bård Breivik
6. Benkeseter i granitt, Bård Breivik
7. "Ventande jente", skulptur i bronse av Arne Meland

Eventuelle endringer på kunst må avklares med kunstnere eller deres etterkommere, jf. kontakten med Dyre Vaa sine slektninger da bassenget rundt sjømannsmonumentet ble bygget.

Figur 34 Planen viser kunst på Torgallmenningen. Bård Breivik sine elementer er vist med grønt.

2.3.5. Oppsummering og føringer videre

Torgallmenningen må oppfattes som et av hovedverkene til Bård Breivik. Det nære samarbeidet mellom kunstner og landskapsarkitekt / arkitekt er også unikt, etablert gjennom i Miljø i sentrum-prosjektene.

For å ivareta kunsten og den arkitektoniske kvaliteten ved Torgallmenningen, bør dette vektlegges og ivaretas:

- Granittelementene i form av trapper og vannrenner utgjør megalittiske kunstverk både på den vestre og den sentrale delen.
- Hele midtpartiet på den sentrale delen av plassen med vannrenne, trapp, og rikt mønstret skiferdekke er gitt en kunstnerisk og arkitektonisk helhet som utgjør et kunstelement med utspring i "Det Store partituret".
- Søyler med sokler er egne kunstelement.
- De faste benkene er på mange måter svar på Berners intensjoner med faste steinbenker.
- Mange elementer er spesialdesignet eller kunstnerisk bearbeidet, som benkene med kunstnerisk bearbeidede granittseter og støpejernsrennene i vannrennen. Ivaretas ikke detaljene og enkeltelementene vil design- og kunstelementene gradvis forvitre
- Det enkle, klare og stringente uttrykket i byrom og møblelement må videreføres.
- Torgallmenningen må forbli et allment sted, et Bergensk "passeggiata" der folk kan møtes - se og bli sett -, og være et sentralt sted for handel i byen.

3. Formelle føringer for Torgallmenningen

3.1. Overordnede kulturhistoriske føringer

Basert på kulturmiljøgrunnlag for den grønne akse, Byantikvaren 2023:

- Fredet bygrunn (Kulturminne-ID 89049) jf. kulturminneloven § 4, der alle gravetiltak skal avklares med Riksantikvaren.
- NB-område, Kulturmiljø av nasjonal interesse i byer og tettsteder (Bergen 1916)
- Hensynsone i KPA2018 (H570, 1916-området) og bestemmelsesområde #4 der «Bebyggelsens egenart og særpregede kulturmiljø skal sikres og opprettholdes».
- Ett vedtaksfredet (jf. Kulturminneloven) bygg ligger langs Torgallmenningen: Sundts varemagasin, Torgallmenningen 14 (Kulturminne-ID 87165)
- Omfattet av flere vernebestemmelser i KDP Sentrum (plan-ID: 4601_15780000). Bygulvene er omtalt i Planbestemmelse § 5.1 Bygulvet.

Det forventes at deler av – eller hele – Torgallmenningen vil bli omfattet av en buffersone for verdensarvstedet Bryggen. Prosessen med å definere buffersonen er igangsatt av Bergen kommune, men er ikke ferdigstilt og vil ventelig ta flere år.

Det arkitektoniske uttrykket er homogent med tanke på materialbruk, volum, skala og gesimslinjer i harmoni. Opplevelser i bybildet skapes av monumentalitet, åpenhet og orden, fond-objekter i form av bygninger eller monumenter, og ved siktlinjer mot byfjellene.

- Torgallmenningen inngår i en viktig sikt-akse fra Torget til Johanneskirken, og er et åpent byrom med markant steinsatt bygulv
- Torgallmenningen er en kontrast til sikt-aksen mellom Hovedbiblioteket og Teaterparken, som er preget av blågrønne elementer og bytrær
- Den monumentale Torgallmenningen er en kontrast til de selvgrodde, smale gateløpene, og synliggjør tidsdybde og historisk utvikling
- Åpenheten i plassdannelsen er viktig, og den nyklassisistiske arkitekturen spiller en hovedrolle.

3.2. Konkrete kulturhistoriske anbefalinger for Torgallmenningen

Basert på kulturmiljøgrunnlag for den grønne akse, Byantikvaren 2023:

- Det å opprettholde to kryssende, brede byromsakser er grunnleggende i delområdet. Den ene aksen sørger for en åpen siktlinje fra teateret via Ole Bulls plass og Byparken mot Ulriken i sørøst. Den andre aksen strekker seg helt fra Torget til Johanneskirken. Disse siktaksene må opprettholdes.
- Den åpne plassdannelsen og det arkitektoniske grepet for hele Torgallmenningen, der den nyklassisistiske arkitekturen spiller hovedrollen, må ivaretas
- Ved tiltak i området skal opprinnelige bygningsdetaljer bevares, repareres og tilbakeføres med gode håndverk- og materialkvaliteter.
- Forretningsfasader med sine doriske søyler må bevares og tilbakeføres med opprinnelig materialbruk så langt det lar seg gjøre.
- Historisk fargebruk skal være førende ved fargevalg. (jf. Kulturminne-strategiens pkt. 5.5).
- Nye permanente bygnings- eller byromselement og tekniske installasjoner må tilpasses til det historiske byrommets og bygningsmiljøets egenart og særpreg.
- Ved behov for fornying eller endringer av bygulvet, skal byrommets åpenhet, historiske utforming og historiske materialbruk vektlegges.
- Omformingen av Torgallmenningen fra 1990-tallet frem til i dag, der Bård Breiviks kunstneriske arbeid og idéer har spilt en hovedrolle, omfatter både geometriske mønstre, vannrenner, benker og søyler og et steinsatt bygulv. Dette er et helhetlig anlegg som så langt som mulig anbefales videreført. Søylene, og glasstaket de bærer, har allerede redusert noe av den åpne romfølelsen til torg-karréen. Det er viktig at bygulvet holdes åpent og ikke bygges mer igjen.
- Beplantning eller ytterligere møblering av permanent karakter er ikke del av byrommets opprinnelige arkitektoniske ideal og anbefales ikke.
- Elementer som markiser, tilbygg eller overbygg på eksisterende fasader anbefales ikke.
- Permanente paviljonger eller løse elementer som plattinger, sesongbaserte parasoller og tappetårn på gangarealet/bygulvet anbefales ikke.

4. Estetisk uttrykk i fremtiden

Torgallmenningen er et viktig byrom i Bergen med stor kulturhistorisk verdi. Den er et godt eksempel på byrom der godt samarbeid mellom arkitekt og kunstnere har tilført ytterligere verdi til et viktig kulturhistorisk byrom. Selv om plassen er stor og framstår som «solid», så er den sårbar for endringer som gir tap opplevelser, betydning og kunnskap.

Generelt er endringskapasiteten liten. Samtidig har utformingsgrep gjort på 1990-tallet vist at plassen tåler endring – dersom gjort på riktig måte.

I framtidens Torgallmenning bør dette legges til grunn:

- Overordnede føringer gitt i lov eller strategi / forventning må følges opp (kap. 3.1)
- Anbefalingene fra Byantikvaren i kulturminnegrnlaget for Den grønne akse (2023) gir retning for Torgallmenningen (kap. 3.2), og er mer konkretisert i kap. 2.2.4.
- Det er viktig for plassen at den fortsatt er sentral for Bergen sin identitet, ytringsfrihet, demokrati, fellesskap og handel.
- Utformingsgrepet tatt på 1990-tallet er viktig del av Torgallmenningens historie, og bør bevares og videreføres (kap. 2.3.5)

For å oppnå det ønskede estetiske uttrykket i framtiden bør følgende vektlegges:

- Den store sammenhengen i bygulvet i ett nivå må bevares.
- Midtfeltet gjenspeiler Bård Breiviks kunstneriske portefølje - "Partitur for en lengre samtale" - og må bevares. Trappen og vannrennen som omslutter midtfeltet kan tydelig leses som beslektet form med verket. På det viset kan man si at element fra partituret er «lagt ned» på Torgallmenningen – uttrykt i formen på midtfeltet, midtfeltets dekke (skifer - lokalt tradisjonelt materiale) og omrammingen.
- Elementene som er spesialdesignet eller kunstnerisk bearbeidet, som benkene og vannrennen må bevares
- Sjømannsmonumentet og Merkur må bevares.
- Varelevering og arrangementsavvikling må også kunne foregå i fremtiden. Det blir derfor særs viktig at opprustningen av plassen blir robust nok.
- Materialbruk må fortsatt avspeile at dette er byens storstue, og ta høyde for den belastningen vare- og arrangementsavvikling utgjør. Materialene må ha høy kvalitet og samtidig være robuste.

5. Kilder

- Byantikvaren i Bergen 2023. Kulturminnegrnlag Den grønne akse.
- Byggekunst 1923 nr. 2
- Byggekunst 2000 nr. 4
- 01 Arkivmateriale Next To Nothing AS
- 02 Arkivmateriale Grønn Etat (inkl. dwg-filer)
- Jansen, (2004) *Steinbrudd i Hordaland*
[Steinbrudd i Hordaland | Grind - Ei reise gjennom natur og kultur i Vestland](#)
- Heldal, Tom og Jansen, Øystein, (2002) *Steinbyen Bergen*
- Heldal, Tom (u.å.) *Norsk skifer - kvalitet med tradisjoner* [skifer.qxd \(ngu.no\)](#)

Diverse planmateriale: Bergen kommune

